

Martin
1918

WALGE RAAMAT

№ 1

WALGE RAAMAT

№ 1

AJAKIRI NÄITELAWA TEGELASTELE
JA NÄITEMÄNGUST OSAWÕTJATELE

WASTUTAW TOIMETAJA
JA WÄLJAANDJA
K. JUNGHOLZ

„Ühiselu“ trükk, Tallinnas.

Painaja. Muusikata hinge helid.

Ussid, ussid, soo ja raba — miks teid loodud, miks teid!?...

*

Sumbund auru tõuseb soost, kus wiibwad aju wiirastused,
meelte mõttel kaunid aated, inimestel mõistatused...

Udu tõuseb, udu wajub, heljub üle sügawuste,
salgab ära ussipesad, tasandab kõik mädamülkad —
rändajale hädaohtu, igal sammul sünnitades,
soode aurust väljapüüdjal hundiauke walmistades...

Sumbund auru tõuseb soost, kus wiibwad aju wiirastused,
meelte mõttel kaunid aated, inimestel mõistatused...

Otsin, otsin... tõde otsin... tahaks teada, mis mind waewab,
hinge waewab walurikkalt, piinarikkalt rõhub rinda?...

Otsin, otsin... tõde otsin!... Ei ma leia kuskilt tõde...
see mind waewab walurikkalt, piinarikkalt rõhub rinda...

Wale ainult walitsemas, ühiselu juhatamas,
waenu, pettust sobitamas, sumbund auru sünnitamas...

Otsides ma leian jälgi, tõe jälgi — tõe kurbi:

sündinud me sumbund aurust, kätki kiikund soode rabas...

*

Ussid, ussid, soo ja raba — miks teid loodud, miks teid!?...

*

Otsin, otsin... mis mind päästaks sumbund aurust,
kannaks kätki madalikust, usse pesa mürgi piirest!

Kes wõib näha udu taha minewikku, kuhu ussid
peitu pannud ammu oma kihwti rammu, mille wastu
oled wäeti, soode auru pimeduses, meeleheitel
rabelemas, tõeilu? päikse poole välja püüdmas...

Meeltes heljub tõeilu — tõde ise nägematu:

mõtte wari — meeltest loodud aateline warjukogu...

Surelik, kes teadmatuses olen kannud põues warju —
luulewarju, tõeilu kaunidustest olemises, —

tahaks päästa kihwtisurmast, jõuda välja sumbund aurust
soendawa päikse piiri, wabaks saada usse wõimust.

Otsin tõde... otsin, otsin... mis wõiks wõtta usselt mürgi,
usselt wõtta usse keele, usselt wõtta usse meele.

*

Ussid, ussid, soo ja raba — miks teid loodud, miks teid!?...

Walge raamat. Sõnad.

Elu ülemaks hindajaks on — kunst. Kunst, mille elu ise oma ülematel silmapilkudel loonud. Eluwäärtused arenewad ainult hinge puhtamatel ilu-tunnete silmapilkudel, kus üksikutel korda läheb neid tunderikkaid silmapilke tabada ja mõtterikkalt, sagedasti ka õige weidrate abinõude waral, püsiwalt kinni pidada, alal hoida ja edasi anda.

Aegade wältusel, iluhindajate mõjul on üksikutele elu-üles-andeks saanud hulkasid enamale ilutunnete äratada, mis uued eluwäärtused meelis awaks — aegade kestwusel ilu- ja eluwäärtuste arenemisel — aatelse inimsuse looks.

Niisugusele ülesandele on ka näitelawa-tegelane kutsutud.

Tahtmine oleks neid abinõusid, mõisteid ja aimdusi siinkohal koguda ja edasi anda, mis jaatawalt näitelawa-tegelasele tema ülesande kergendaks, selgitaks ja tema tundeid parematele püüetele õhutaks, temale wõimaluse annaks erapooletult tõe otsida, mis temal kõike eitawat takistusena ta töös ja püüetes kõrwaldaks, häwitaks.

Ühtlasi oleks ka südamlisem tahtmine sidet luua näitelawa-tegelase loowa töö ja sellest osawõtja wahel, et suudaks osawõtja sihikindlalt näitelawalt ideelist tööd nõuda, et kaswaks ka osawõtjas tema ideeline külg näitekunstis üksuslisele kõrgusele, nii kui see kord Greeka rahwa juures olnud.

Hamlet näitlejale ja osawõtjale.

Wemmalt wõiksin ma sarnasele mehikesele anda, kes Termagandi koleduse poolest üle lööb ja Herodese enam Herodeseks teeb kui ta oli.

Ärge aga ka liiaks taltsas olge; julgemaks juhiks olgu teie enese otsus.

Liigutused olgu sõnade kohased, sõnad liigutuste kohased, iseäranis aga pange tähele, et teie loomuliku lihtsuse piirist üle ei astu. Sest iga liialdus on näitemängu otstarbe wastane, mille siht oli ja on, nagu hakatuses, nii ka nüüdki, loodusel, nõnda ütelda, peegelt woorusele silme ees hoida, tema õiget nägu, häbile ta tõsist kuju näidata ning ajajärgu täielist waimu ja wiisi tema ilmumises ja wälimuses kujutada.

Liialdate aga. ehk nõrgendate seda, siis wõite küll mõistmata hulga naerma ajada, kuid tundja meelt haawata; üheainsa tundja otsus peab aga teie silmas enam kaaluma, kui terve näitesaali täie teiste arwamine.

Selgituseks noortele näitelawa-tegelastele ja näitemängust osawõtjatele.

Inimese tegewusest tekkinud saadused ainult esteetilisteks, ilutundelisteks otstarbedeks, nõnda ütelda wabad kunstid, jagunewad madalamateks ja kõrgemateks kunstideks.

Nagu wäikese muutusega Dingeri dramaturgia järele toodud esteetika waldkondade shematiline ülewaade (w. lhk. 6) näitab, kuuluvad kõrgemate kunstide liiki: 1. Plastika ehk kujuraiumise kunst. 2. Maalimine ehk joonistamise kunst. 3. Poesia ehk luulekunst. 4. Muusika ehk helikunst. 5. Näitemäng ehk dramatika-kunst.

Nendest wiiest kunstiharust on neli esimest — isikust eraldi olewad kujutused — mehaniliselt tardunud olekus kinnipeetawad, kuna wiies dramatika-kunst isikuga ühenduses olew, isiku mehhanismuses kujunew, erkude ja lihaste tundelikkusel ja nende paenduwusest ärarippuw, silmapilguks sündiw ja silmupilguga kaduw — elaw, kinnipidamata kunst.

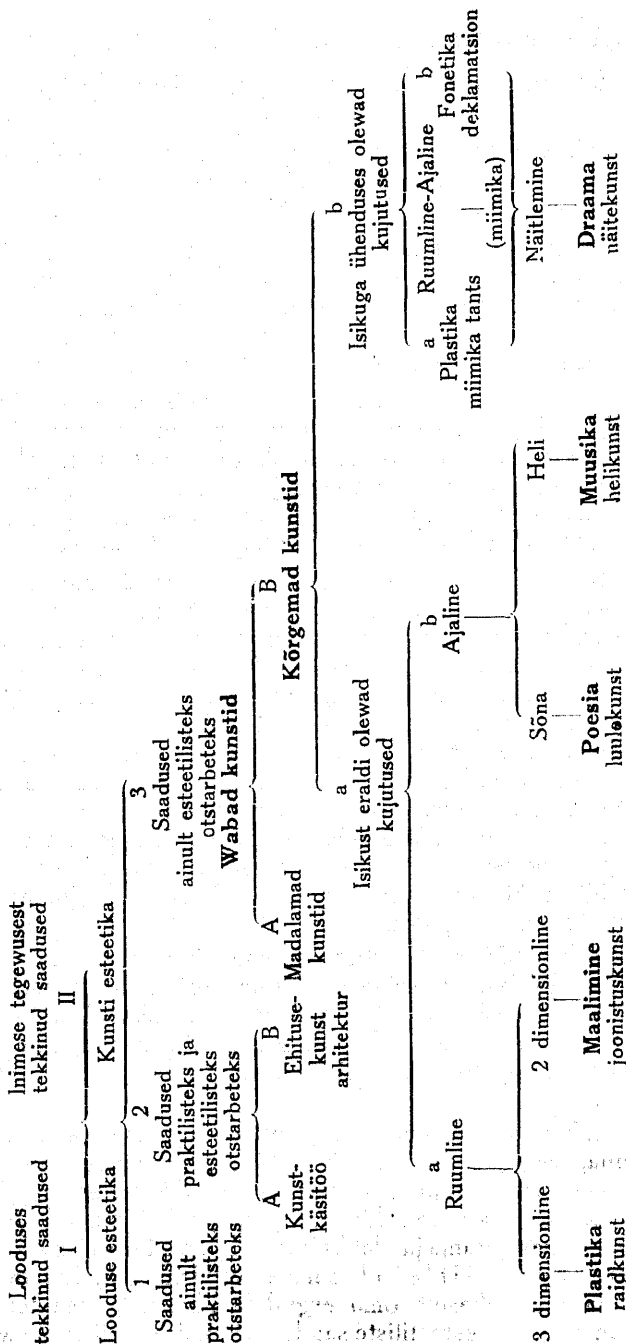
Sellest olenebki, et kõik neli esimest kunstiharu ammugi juba aja ja ümbruse mõistete kohaselt kindlamad põhjooned ja iluteaduslised normid, nõuded kindlaks on suutnud määrata — kui näitekunst, mille abil loodud kunsti kujutusi wõimalik on lõpmata kordasid uuesti arwustada, hinnata, ka osalt neil, kes asjast eemal seisawad. Näitelawa-kunst sellewastu on aga ainult meeleliselt edasiantaw, alalhoitaw ja seletataw; sellega täiesti isiklikkude meeoleude ja meeleliigutuste silmapilkudest olenew. Ta on enam-wähem ainult neile teoreetiliselt ja praktiliselt mõistetaw, kes isiklikult neid teoreetilisi ja praktilisi põhjendusi, mis teatrikoolid wiimase kahekümne aasta wältusel wälja töötanud, oma ergukawal katsena harjutanud ja mehaniliselt tundma õppinud.

Nelja esimese kunstitöö loomise juures on kunstnik kunstitöö walmimisel isiklikult wäljaspool kunstitööd. Kõik, mis tema jumalikkudel silmapilkudel tabab, suudab ta alalhoidwaks teha peitli, pintsli, sule jne. abil. On tal see korda läinud, siis ei tarwitse ta enam mingit ergulist ehk waimlist jõupingutust selle alalhoidmiseks.

Wiienda kunstiharu kunstnik on aga ise materjal ja materjali wormija, seega kujutawa kunsti tööga ühenduses. Ta peab kõike, mis esteetiliste saaduste loomiseks tarwilik, ise ettekujutuse suggestioonil kõne, kuulmise, liikumise, nägemise jne. erkude ja lihaste tegewusel kaswatama ja alalhoidma. Esteetilisi saadusi luua ei ole aga näitlejal enne wõimalik, kui ta loomis-alal ande ja jõu kohaselt oma ergud ja lihaksed, oma terwe organismuse materjalina esteetiliste saaduste loomiseks ette pole walmistanud.

Esteetika waldkondade shematiline ülewaade.

(Dingeri dramaturgia järele.)

Näitleja tahte jõud peab suutma õigel wiisil, ettekujutuse erkude kawa tegewusel, tarwilisi meeleolu ja meeleliigutuse erkusid tegewusesse panna, nii et pealtwaataja ja kuulaja näitleja poolt elule kutsutud meeleolu ja meeleliigutuse tundeid kaasa suudaks tunda, neid kaasa elaks. Õnnestab see näitetegelasel, siis on ta oma ülesande kõrgusel.

Sellega oleksid siis anderikka näitleja pea-omadused, mis temal wõimaldaksid estetilisi saadusi luua: 1. suur tahte jõud, 2. ettekujutuse erkudekawa ulatus, 3. meeleolu ja meeleliigutuste erkude õrnus ja paenduwus. Nende kolme peanõude waral suudab siis näitleja, esteetilisi saadusi luua. Muidugi ei suuda näitleja kõiki kolme nõuet kohe elukutse algusel täies ulatuses tarwitusele wõtta, waid ajajooksul erkude kaswatamise, harjutuse ja harjumuse läbi.

Need kolm peanõuet on aga ainult ettekujutuse abil mõistetawad ja sellepärast ei suuda harilik inimene mingit seadust leida, mille järele tegew inimene — dramatika-kunstnik dramatika-kunsti estetilisi saadusi peaks looma.

See asjaolu lubab tublil sawisepal ehk pudelipuhujal oma kunsti kümme kord kõrgemaks pidada kui näite-kunsti. See asjaolu selgitab ka nähtust, miks just näitekunst kõigist teistest kunstidest paljudele kõige lihtsam ja igapähele kättesaadaw paistab olewat.

Et meie Eesti tegelastel suuremalt osalt kool kättesaamataks jääb, siis tutwustan ma siinkohal asjast huwitatuid nõudmistega, mille täitmine, näitetegelasel tee näitekunstile ja näitekunstnikuks saamisele awab.

1. Üleüldised nõudmised.

Ilma selge kuuldawa kõneta, selge kuuldawa hääleta ja loomuliku iseloomukohase rõhutamiseta ei ole wõimalik estetilisi saadusi luua, nii et need kõigile kuulajatele kättesaadawad oleksid.

1. Selge, kuuldaw kõne.

Kõne tööriistade: mokaade, hammaste, kõwa igeme, pehme igeme — igeriide ja igeotsa, keele, hingelehe, häälepaelte, nina sisemiste ruumide, alumise lõualuu — õige ja hoolas tarwitamine wõimaldab selge, kuuldawa häälikute wäljarääkimise. Need lihaksed sünnitawad mänguriista.

2. Selge, kuuldaw hääl.

Hingamise-lihaste: rinna-, selja-, õla-, kaela-, kurgu ja ninalihaste, peasjalikult aga wahelihakse (diaphragma) waba ja õige tarwitamine wõimaldab selge, puhta häälikute kuuldawuse. Need lihaksed panewad mänguriista kõlama.

3. Loomulik ja iseloomukohane rõhutamine.

Erkudekawa rahulikkus võimaldab näitlejal kõnetööriistade ja hingemise-lihaste õiget tarvitamist, ühtlasi ka mõtte tarbekohast rõhutamist.

Pea-rõhud oleksid:

- a) Sõna rõhk.
 - b) Lause loogiline rõhk: jutustaw, seletaw, küsiw, käskiw, ütlew, tõendaw, jaataw, eitataw, salgaw, usutaw, maanitsew, keelaw, lubaw, hüüdew, meelitaw, kutsuw, hurjutaw, hellitaw jne.
 - c) Mõtte rõhk: Intonatsioon, modulatsioon.
 - d) Tunde rõhutamine: südamlikkus, pehmus, waljus, hellus, waikimise, hüüdmise, häälitsemise, nutmise, naermise, wenitamise jne. abil.
 - d) Temperamendi rõhk: dolce, piano, forte, legato, crescendo, tempo jne. tähend.— erkudekawa on mänguriista käsutaja.
4. Meeleolu ja meeleliigutuste kohaselt erkude ja lihaste tegewus.
- a) *Lihtsad meeleolu nähtused*: hea, kannatlik, pühalik, rahulik, waikne, tasane jne.
 - b) *Lihtsad meeleliigutuslised nähtused*: mure, walu, kaastundmus jne.
 - c) *Lihtsad erutuslised meeleliigutused*: wihastamine, rõõmustumine, nutt, naer, kartus, ehmatus jne. tähend.— erkudekawa tundelikkus annab mänguriistale hinge.
5. Loomulikud keha- ja liikmete liigutused: olenevad õigetest meeleolu- ja meeleliigutustest, erkude ja lihaste tegewusest. Erkudekawa kokkukõlaline tegewus lihastega loob nähtawad õiged wormid.

Tähendus: Äratähendatud „Üleüldised nõudmised“ suudab iga inimene täita hea püüdmise ja tahtmisega — kolme esimest nõudmist heade tagajärgedega, kuna punktid 4. ja 5. inimese tundelikkusest olenevad, kui ta normal ja terve on.

Need oleksid punktid, mis tingimata iga näitleja peaks täitma.

II. Ande-nõudmised:

Peale üleüldiste nõudmiste weel:

1. Tundmuste awalduste mitmekesisus.
2. Loogilik hääldamise and.
3. Hääle ilu, paenduwus hääles, jõud, mõnu, ulatus tugewus.
4. Temperament, kirg, tung, paenduwus kehas.

5. Iseloomulikud väärtused meeleolus ja meeleliigutustest olenew mäng.
6. Tahtejõud, õieti erkudekawa peale mõju awaldada, kujutawateks meeleolu ja meeleliigutuslisteks nähtusteks.

Tä h e n d u s : Ande-nõudmisi täidawad umbes 20% kõigist neist, keda näitekunst awatleb.

III. Näitekunsti nõudmised.

1. Sihilise kujutamise alal.

- a) Real-elu, igapäewase elu seisuste ja meelsuste kohaselt, iseloomude ja tüüpuste mitmekesine kujutamine.
- b) Sümboolilise pildi, mõttelise kujutuse, üliloomuliste kujude kehastamise wõimine.
- c) Muinas-loo ja -aja kujude elustamine.
- d) Ajaloo-mängude, ajalooliste kujude loomine.
- e) Hingeelu nähtuste edasiandmise, tõlgitsemise wõimine.
- f) Patoloogiliste nähtuste tõlgitsemise wõimine.

2. Mõistmine loogiliselt õige:

Dramatiline	} Rõhk	} Wõtta		
Tragödiline				
Traagiline				
Komöödiline				
Satüüriline			ajamõõt (tempo)	
Luuleline			hääle wärw	anda
Lüüriline			tõus	luua
Eepiline			waikus	sünnitada jne.
Lustiline			meeleolu	
Naljaline			meeleliigutus jne.)	
Jandiline				
Paroodiline jne.)				

Sellel alal täiusele jõuawad ainult näite-andelised üksikud, kuna teised ainult jaoti neid nõudmisi täita suudawad.

IV. Roostetamata rikkuse nõudmise anded:

1. Enesekasvatamise wõimine kasulikuks inimeseks.
2. Elu ja tegewust juhtiwat õiget ilmawaadet omandada.
3. Kirjanduse, kunstide, teaduste ja ühiselu alal ainult wäärtuslikku omandada.
4. Tulewiku elu kohaselt elada ja luua.

Tä h e n d u s : Selleks on kõik kutsutud.

Nende nõuete lähem seletus ja harjutamise kawa ilmuwad edaspidi.

Inimene näitelawal. Julius Babi dramaturgia näitlejale.

Esimene kõne. Luuletaja ja tegelane.

Wäga austatud noored daamid ja herrad! See on minule tõesti rõõm Teie ees dramatika-kunsti üle kõneleda. Kes nagu mina kunsti üheks kõige tõsisemaks, tähtsamaks ja kõrgemaks inimese elu tarwiduseks peab, ja kes ma iseäranis sellest imibunud, et näitekunst teiste kunstide hulgas täiesti ise wald, ise oma huwisid omab, kui omapärast kunstiwalda oma erihuwidega neist eraldab ja et selle kunsti tähtsus just meie ajal jälle tõusmas, see peaks tundma ülewat rahulolemist näitlejateks arenewa publikumi ees kõneldes. Mind rõõmustab mõte, et siin oma sõnadega wõida äratada ettekujutuse ilma, wõib olla ka kunstitunnet ühes ehk teises, neis, kes kutsutud tulewail aastakümneil näitekunsti edenemises osa mängima.

See kõik on põhjuseks Teie ees kõneleda. Mis nüüd käsitawasse asjasse puutub, mis meid siia kokku tõi, siis olen selle teema sõnades kokku wõtnud: „Inimene näitelawal“ ja täiendawa nimetuse juurde lisanud: „dramaturgia näitlejale“.

Ma usun aga, et hoolimata sellest piirawusest — teema weel lõpulikult selge ei ole ja sellepärast sissejuhatus tarwilik oleks, millega meie täna peaaesjalikult tegemist teeme. See wõiks wast Teile ehk armsam olla ja ka mina oleksin parema meelega selle poolt, kohe asja südamesse tungida, kohe ükskõik missuguse dramatiku ja ta inimesekujutuse ülesannete üle kõnelda. Aga see ei lähe. Liig uus, liig omapärane on waatlemisewiis, mis minul silma ees, — liig suur on ka wastutusetunne, mis minul Teie wastu; ma pean Teile enne seletama ja selgust muretsema.

Wastutusetunne ütlesin ma! Sest ma tean, et teil, kes teie endid siin näitlejateks, inimest kujutawateks kunstnikkudeks ette walmistate, õige suur ja määratu töö ees seisab, ja et suuri nõudmisi Teie waimlise, kui ka füüsilise jõu kohta maksma pannakse ja peab maksma pandama. Sellepärast ei peaks keegi siin neis ruumides oma aega asjaga koormama, mis mitte otsekoheselt tema kutsele kasulik ja tarwilik.

Nüüd oleks küsida: kas wõiwad minu waatlused draama üle, nii nagu ma Teile tutvustama tulen, Teie kutsetele otsekoheselt edustawalt kasulikud ja tarwilikud olla? Kas on wõimalik, dramaturgilistele uurimistele niisugust wormi, niisugust tähtsust anda, et nad otsekohest edustawat jõudu tulewasele näitlejale pakuks?

See küsimus näib nüüd õige kergesti otsustaw jaatawas mõttes. Näitleja on omas kutstes teatawasti ühenduses osaga, osa ei ole aga muud midagi kui wäike jagu draamast, kuju, ja see näitab iseenesest mõistetaw, et ta seda kuju kõige põhjalikumalt tundma peab, kui ta üleüldse oma kutse-põllul töötada tahab.

See nähtawasti nii lihtne ja iseenesest mõistetaw argument laseb nüüd aga oma wastu õige tungiwat wastuwaidlust tõsta. Wõiks järeldada: näitleja, kui täiesti produktiivse iseseiswa kunstniku ainukeseks ülesaandeks, on kujutada sündmusi sisemuses — oma keha tegewuse kaudu — nii mõjuwalt, et teised inimesed neist osa wõtta võiks. Ja sellepärast on osa temale ainult võimaldajaks ehk põhjuseks tungida oma enese äränägemiste ja kogemuste tundeilma. Oma sisemistest tunnetest peab näitleja igakord kõige ehtsamat kaasa tooma, ja dramatiliselt pildi hääle ehk halwal mõistmisel, mis muu seas küll tema ülesannet piirab, ei wõi ehtsama nähtawaletoomise juures mingisugust tähtsust olla.

Ma tahan ka algusest peale toonitada, et mitte kõigis tema konsekwentsides, siiski selle tähtsamas põhimõttes, wiimast seisukohta omastan. Pean aga ühtlasi Teile kohe ütleva, et paljud kõigist kõige tublimaist mehhist, kes draama ja näitekunstiga tegemist on teinud, selles küsimuses täiesti wastuseisukoha wõtnud. Nii on suur luuletaja Goethe, keda meie ühtlasi kui suurt inimest austame, et näitustest kõige tähtsamat nimetada, mitmesugusid andmeid teatri üle järele jätnud. (Teatawasti andis temale tema tegewus Weimari hoowiteatri juhatajana rohket võimalust näitekunstisse õige põhjalikult süweneda). Tema waade on aga kõigis warjundites alati see, et näitlejat võiks ainult kui luuletaja sõna ümardajat arwesse wõtta, et näitlejal isiklikult mingit iseseiswat, esteetilist huwi osaks ei saawat ja ta ainult kui dramatikule abiline eluõigustatud. Mille tõttu siis igatahes näitekunsti sisemise loowa jõu kohta niisugune eksi-arwamine tekkida wõis, nagu see tuttawas Goethe oletuses awaldub, et tema oma kooli kaudu igast hästikaswanud grenaderist kõlbliku näitleja teeb.

Kui nüüd Goethe seisukohte omaks wõtta, mis ka enamasti kõigi suuremate luuletajate seisukoht olnud, siis on igatahes päewaselge, et dramatiliselt loome tundmine ja sellest arusaamine näitleja arenemisele mitte ainult tähtis, waid on üleüldse kõige tähtsam.

Kuid mina isiklikult ei wõi seda tõekstunnistust omaks wõtta, mis sellest näitusest oleneb, sest ma ei ole tolle waate osaline.

Igatahes olen ma ka niisama wähe selle ekstreem waate osaline, mis 19. aastasaja ja waremate aegade suured näitlejad õige sagedasti esitasid, et draama näitlejale midagi muud ei ole, kui paratamata pahe, millega siis ka täielise meelega järele talitati. Dramatilisest suurteoste pea peale pööramised ja suu järele seadmised ainult näitleja otstarbeks on tähendatud waate elawaks tunnistuseks

Ja on ka weel praegu kurbustawaks nähtuseks, et suured näitlejad parema meelega anduwad dramatiliselt pahnale, kirjandusliselt sisuta ja fantasiata teostele, mis näitekunstnikule mingit sunnust peale ei pane, waid temale täie meelega jäätawad.

Kõik see kuulub samasse waatepiiri.

Need mõlemad seisukohad on väga hästi seletatawad. See on lihtsalt kahe kunstniku radikal-egoistlik isiku makswakstunnistamine, kes üksteises oma äraolenemist näewad ja kellest mõlemad alalises kartuses elawad, et teisele ära andma peawad osa oma ürgmõjuawalduse jõust, wabadusest ja aust, kui teise õigusi makswaks tunnistab, kui teine teises mitte kui abilist ja ümardajat ei näe, waid teist enesega ühewääriliseks, üheõigusliseks peab tunnistama.

Sellest iseäralisest ühendusest, millesse kunsti arendamine dramatika-kunstniku ja näitleja wiib, wõib küllalt mõista, et teataw waen walitseb, aimuta waen suure luuletaja ja suure näite-tegelase wahel, ja et isikud nagu Goethe ehk ka Hebbel, kellele näitlejalik olemus õieti wõõras, niisama suure ühekülgusega luuletaja ainuwalitsust teatris toonitasid, kui toleaja wähe kultiweeritud näitlejad näitleja ainuwalitsust etendustel proklameerisid.

Minu austatud daamid ja herrad! Kummalgi neist seisukohadest on oma subjektiivne olemiseõigus, kui ta suurmeistritest esitatud, kui ta wägewatest kunstnikkudest, kes selle läbi, mis nad wormi poolest annawad, teatawa õiguse saawad ühekülgseks olla, pimedad olla iga teise kunstiwormi wäärtuse ja õiguse wastu. Aga väga sündmata oleks meile, kes meie kui õppijad, kui otsijad, kui algajad dramaturgia põllul, väga sündmata oleks meil ühte neist seisukohtadest omandada. Meie peame ennem ära tundma, mis-sugune on see ühine keskjuur, see kunstiajalooline tõeasjaolu, millest need kaks isesugust waadet wõisid tekkida.

Draama ja näitekunsti arenemisest, teatri algusest kõnelema on juba järgmisel korral meile möödapääsemata tarwidus, mispärast ma ei tahaks selle sisu täna puudutada. Ainult niipalju tohin ma siiski ütelda, et teatri asjaolu alguses oli näitleja ja kirjanik üks ja sama isik, oli tegelane alati ühtlasi ka näidendi ülesleidja, ja see erutus, mis inimese ettekujutuse awateleb teise olewuse erutusi ette kujutama, ürgajal ka ühtlasi terwet inimese keha awateledes ettekujutatud wõõra olewuse erutusi kujutama. Dramatika-luuletaja ja tegelane on kõigil rahwustel alguses üks ja sama isik. Nüüd aga algab ilmas arenemine oma teed, kunstiliselt töö-jaotamise läbi, see tähendab selle läbi, et teataw funktsion ära jaotataks, et kus waremalt üks töötas, nüüd kaks töötawad, kellest igaüks ainult poole teeb, mis aga palju peenemalt, hoolsamalt, põhjalikumalt läbi on wiidud, kui alguses seda suutis üks tööline. Nii on siis ajaloo kestwusel õige pea luuletaja funktsion tegelase omast lahutatud. Küll mitte nii ruttu ja nii põhjalikult, et lähemal ajal selle wana ühenduse tõenduseks näitusi ei leiduks

Shakespeare ja Molière olid ühtlasi näitleja ja luuletaja. Need funktsionid olid küll juba sel ajal lahus: tragöödil ei sün-

dinud dramatiline laul mitte waimustawal silmapilgul, siis, kui ta seda ise ette kandis. Ei astunud luuletaja inspiratsiooni pilgul oma fantasiat rahwa ette kehastama. Need funktsionid olid juba tol ajal lahus, kuid isikud olid weel jaoti needsamad. See näitleja ja luuletaja ühiselik ei ole weel tänapäewgi täiesti ilmast kadunud. Paljud uuemad dramatikud omandawad tugewa kalduwuse näitekunsti poole, on ajutiselt asjaarmastajatena tegewad olnud, ja õige suur arw näitlejaid teeb katseid draama loomisega. See kõik peab meile näituseks olema, et dramatika-luule ja näitekunsti ühinemise side siiski weel õige tuntawalt meie silmade ees seisab.

Tähtis küsimus on aga nüüd see, missuguses mõttes ja mis kasu pärast see differentseerimine on sündinud? Mispärast siis Shakespeare mitte niisugune tegelane ei olnud kui Garrick, ja mispärast Garrick alati ainult kaduwaid ja keskpäraseid teatritük-kisid wõis kirjutada?

Et kunsti oluliselt tunda, peab tema ainet tundma õppima. Milleks on, peame endilt küsima, luuletaja tööwiis arenenud, mis-suguste tundemärkide waral suudab ta oma sisemisi ilmutusi nähtawale tuua? Ta on sellest alguses ühisest ülesandest selle osa oma kanda wõtnud, mis kirja märkide waral awaldada suudetakse. Teie peate silmapilk enestele selgeks teha püüdma, mis aine siis sõnad on, mis iseäralik aine iga teise kunsti ainega eraldi abinõu. Maalija ja muusikus, need mõõndawad inimeste üksikuid meeli eraldi (nägemist, kuulmist). Nad wõiwad sellega meis kindlasti wõimsaid meelelisi tundeid elule kutsuda. Sõna aga ei mõõnda üksikut meelt, waid kõiki meie meeli ühiselt. Iga sõna meie elu wältusel on küllaliselt seotud kõiksugu mõjuawaldustega tunnetes, ja iga sõna nimetusel tõuseb uuesti sellest tumedast tundesegust elusse meis mälestus. Iga luuletus, ka dramatiline, osastab meile märkidekeele, mis küll laiapiiriline, aga mitte nii mõjuw, kui otsekohesed meelelised waldawused. Luuletaja suudab äratada meie hinges oma tööriista, sõna, abil kõige sügawamaid ja suuremaid muljeid. Tal ei ole aga seda spetsifilist meelte, tundejõu ergutust, mis otsekoheselt silma ja kõrwa läbi meie hingesse tungib, ja ometi oli endisel ürgkunstil, kus näitleja ja luuletaja üks olid, wäheke sellest otsekohesest meelelisest kunstist olemas.

See on see otsekohene, meeleline osa sellest ürgteatri kunstist, mis näitleja nüüd oma kanda wõtnud ja edasi arendanud. Näitleja aine wõrreldes maalija, kujuraiuja ja muusikuse ainega on näitleja keha, mis otsekoheselt mõjub. Mis täiesti terawaid meele-olu ja meeleliigutuslasi erutusi silma ja kõrwa kaudu teatrisolija tunnetes elule kutsub.

Näitekunst on aga pealegi weel wabam ja kaugeleulatawam kui teised kunstid, sest ta awateleb silma ja kõrwa ühtlasi tunnetele ja korruga weelgi kolmandaid meeli appelleerib. Wõiks öelda, et kõik, mis kuulda ja näha: sõnade kõla, kehastuse pilt,

suure näitleja mõjudust veel ei piira. See, mis näitleja silmade waatest, tema kogu keha seisakust, kui magnetiline, lähemalt seletamata jõud välja woolab, kuuljaid wangistades, et näitlejas mingisugune kehaawalduse mõju tekib, mis tõsisele näitlejale kuuljaid kütkestab, wõidab ja kaasa tundma sunnib

Et nimelt näitlejal aineks elaw keha, mitte surnud kiwi, mitte paljas wärw, siis woolab temast see mõistatuslik jõud, mis kõik elawa elawais äratab, ja hind selle eest, et tema tööd mitte kui kujuraiuja surnud kiwi ja maalija wärwi alal hoida ei suudeta, et ta kaduw, on tõesti suur küllalt; tal on nii otsekohene ja sügawaleulataw mõjuawalduse wõimalus, mida ühelgi teisel kunstil ei ole.

Näitleja aine peensus ja ühtlasi määratu suur ulatawus wõimaldab näitlejal luuletajaga igal pool ühes olla, luuletajale igale poole järele minna, mida näituseks joonistaja, kui illustraator, iialgi ei wõiks. Nagu öeldud, walitseb luuletaja meelistuse wõime üle, milleks kõik meeled kaastegewad, näitleja aga kui elaw inimene walitseb otsekoheselt meelte peale mõjuwa jõu üle ja suudab igalpool luuletajale olla heaks seltsimehiks, kui luuletaja temaga koos töötada tahab ja oma kunsti nii korraldab, et ruumi ka näitlejale jatkub.

Seda teeb nüüd iga dramatika-luuletaja, kes inimesest ja inimeseolemisest midagi muud üles ei tähenda kui sõnu, mis see inimene kõneleb, kes sellega küll kahtlemata selle inimese sisemist olemist ja elu ära tähendada suudab, kes aga siiski meelised, real tööelu rikkused täitmata jätab. Seletus ehk kirjeldus terwest inimese kehatusest, wäljanägemisest, ülesastumisest, seisakutest, liigutustest, häälewärwist, häälemodulatsioonidest ei esita isenesest meile dramatilist wormi. Näitlejale kaasaantud märkused on ja jääwad ikkagi ainult märkusteks ja mitte kujutamiseks. Nii jääb eht meelelisele kunstnikule veel küllalt aset selle suure lõhe täitmiseks.

Sellest näeme õige selgesti, et dramatikus ja näitleja siiski ainult tööjaotamise alguses ühise, teatri-kunstitöö juures töötawad, et nad ka täna veel waimlises mõttes ühised peawad olema, et luuletaja töö alles näitleja töö läbi lõpule wiiakse, selle otsekohese mõjuawalduse kättesaamiseni, mis tal õieti ülesandeks seatud.

Sellest luuletaja waimlise luulejõu ja näitleja kehajõu otsekohesest mõjuawalduse ühinemisest oleneb hea dramatiline ettekanne, mis wist ületuldse kõige kõrgem ja mõjuwam, mis kunst pakkuda suudab. Aga seal peab igatahes eeldama, et niisama kui luuletaja näitlejast ära oleneb, nii oleneb ka näitleja luuletajast. Nii wähe kui dramatiline sõna ilma näitleja kujutuseta oma kõige kõrgema mõjuni ulatab, niisama wähe suudab näitleja keha-kunst, kui ta end ka ainult wähesel mõõdul momentlistest omawoli tungidest juhtida laseb, mõtterikast kõrgewäärtusega kunstitööd luua. Näitleja ei ole luuletaja ja niisama luuletaja ka mitte näitleja ümar-

daja. Nii siis tarwitab näitleja dramatikut ja dramatik näitlejat, aga see on Teile ilma pikema seletuseta selge, et näitleja mitte kõiki dramatikuid ühetaoliselt ja üheks ja selleks samaks otstarbeks tarvitada ei wõi. Iga meie aja suur ja tähtis näitleja loomus suudab ehk wahest tarwitada oma mina awaldamiseks, oma isiklikuks kujutamiseks iga suurt ja tähtsat dramatikut olgu mis ajast tahes, mis ongi näitekunsti lõpusiht, aga need elu kõrgused ja sügawused need elukogemused, mis ta nähtawale toob, on Sophoklese kujus teistsugused, kui Schilleri, Ibseni ehk Hauptmanni kujude kehastamisel. Sellepärast näib minule väga tähtis luua noortes näitlejates suurte dramatiliste wormide mitmekesisuse tunnet, mida kirjandus tunneb.

Mitte kõige päält selleks, et ta ka luuletajat õieti käsitaks, waid selleks, et ta äratunda suudaks, milleks temale üksikud luuletajad olla wõiksid ja millele ta oma sisemist jõudu oma isiklikku elu (mis lõppude lõpuks tõesti tarwilik) pühendama peaks, et mõjuda.

Näitleja sisemine dispositioon peab hoopis teine olema, kui ta Maeterlinck'i ehk Shakespeare'i käsitab. Teisi sisemisi jõudu- sid peab ta elule kutsuma, kui ta Anzengruberi inimesi ja kui ta Molière'i kujusid kehastada tahab. Selles mõttes nimelt näib minul näitleja jaoks dramaturgia tarwilik olewat, näib minul lubatud ja tarwilik Teid draama-ajalooga tutvustada. Aga Teile peate kohe tunnistama, et see hoopis teine draama-ajalugu on, kui see, mis luulekunsti ja kirjanduse uurijatele ülikoolides ette kantakse — ja mis ka sõgedal wiisil siamaale näitlejatele ette on kantud, ni- wõrd kui neid dramaturgiliste kõnedega õnnestatud.

Sest, mis näitlejale tõesti tähtis, on ju peaaesjalikult ikkagi ainult osa! Igatahes osa oma täies sügawuses ja tähenduses, s. t. inimene, nagu seda dramatik on kujutanud. Ja iga dramatilise kuju sõnas, tema kõnelemise wiisis, tahtmise näitamises, tegewu- ses peitub kahtlemata luuletaja sügawus, tähtsus, seal tuleb terve kultuur nähtawale, milles juurdub terve isiklik omapärasus, mis temale omane. See kõik peitub niisuguses üksikus dramatilises inimeses, ja kuulub sellepärast enam ehk vähem ka meie waatlemisepiiri- desse, kus meie inimest näitelawal, nagu ta meile draama-ajaloo esineb, tundma õpime.

Aga: aja kultuur, luuletaja iseäraldus wormides on, mis Teisse kui näitlejad esialgul mitte ei puutu. Teile ei taha siin mitte teatri- teadlasteks saada. Teile ei taha esialgul isegi näitejuhtideks õppida, Teil on ainult inimestega ja nende wõimalustega tegemist, mis näitlejale inimese-kujutamiseks — dramatilistest kujutamistest olene- wad. Kõik see, mis nüüd teatri seisukohast üleüldises mõttes, draama-ajaloost öelda oleks, mis ettekannete näitelawalisesse are- nisesse wähegi puutub, waatuste ülesehitamise tehnika, luuletöö aine ilmast pärit olew — kõik see, mis kirjanduslises mõttes

draama-ajaloo kohta tähtis ja tarvilik on, kõike seda ei tarvitse meie siin mitte arvesse võtta. Ja veel vähem on meil üksikute suurte dramatika-kunsti epochede eelaegadega tegemist, meil ei ole siin mitte tarwis neid arwurikkaid eelkäijaid ehk epigonisid, mis igal suuremal dramatika-kunstnikul on, eraldi waadelda.

Ma mõtlen, et kui Teile Teile elukutses tõesti kasulik olla, pean ma draama-ajaloost walides seda tabama — mis veel eluline on, seda, mis otsekokeselt öeldud, veel tänapäew repertuaris püsib, mis Teile isiklikult tähtis wõiks olla. Ja see on wististi kokkukõlas läinud aegadega, mis kunstiajalugu kõige suu-remana ja tähtsamana tõeks on tunnistanud.

Mitte statistilised arwud ei ütle wäärtust, mis küll õpetawad, et Blumenthali rohkem mängitakse kui Shakespeare'i ja Schilleri, neil Blumenthalidel ja teistel sellelaadilistel ometi, ehk nad küll näitelawade repertuaris eesrinnas seisawad, üleüldse mingisugust iseäralist kunstiwormi ei ole, mis kättesaamiseks ras- kusi teeks. Kui meie neid suuri kunstnikka tundma oleme õppi- nud, siis saame sellega ühtlasi paljude tänapäew mängitawate luu- letajate üle selgusele, isikute üle, kes järeltegemisest elawad, — ja on juba niiwõrd, kui meie neid üleüldse nimetame, sellest kül- lalt ühesõnaga konstateerida, missugune aateline eeskuju nende käsitöö läbi ära moonutatakse.

Kui ma nüüd selles mõttes, mille põhjused Teile loode- tawasti selged, dramatika- poesia peatüüpused wälja waliin ja nende tähendust inimese kujutamises Teile analüseerin, siis asun ma sel- lega loomulikult problematilisele wõitlusewäljale.

Missuguses mõttes neist kujudest aru saama ja neid kujutama peab, on täiesti lahtised tüliküsimused, ja sellepärast wõin mina Teile ainult oma isiklikku maitset ette kanda. Aga ma tahan ka lõpuks Teile iseäranis meele tuletada, ja see on ka minu mõte, et esteetikas objektiivselt äranäidatud wäärtusi ei ole, mille wastu waielda ei wõiks, ja et sellega ühelgi tõsisel õpetajal tõsist mõtet ei wõiks olla, oma õpilasi sellel põllul wastuwaidlemata uskumi- sele kaswatada. Ka mina ei taha ega suuda midagi muud kätte saada, kui Teid ergutada, et Teile minu otsuse järele katsuksite oma isikliku tunde, oma isiklikkude kogemuste ja isikliku mõtle- mise waral, ja et Teile nõnda iseseiswat ühendust leiaksite suurte luuletajatega.

Et Teile isiklikult hea wahekorra omandaksite niihästi elawate kui ka surnud luuletajatega on kõige suuremaks tähtsuseks Teile enestele ja ka teatrikunstile ja dramatika-luulekunstile — sest dramatika-luuletaja oleneb wiimati ikkagi näitlejast ära, ja ta elab niiwõrd ja sel wiisil, kudas suur näitleja tema inimesi tabab ja uuesti suudab elusse kutsuda. Ainult sel wiisil ja sel määral jääb dramatik inimlikult elama. See inimene, keda dramatika-luule- taja kujutada tahtis, peab ikka ja alati näitlejas uuesti sündima.

Ja Teie, näitlejad, peate, kui Teil mõni kuju lõpulikult õnnestama peaks, esiti luulelistele kujudele mõisted ja põhjused leidma, mis-suguse waimlise õhutuse all kõige paremad omapärasemad, isiklisemad tunded Teile alles awanewad ja kujutamise wõimalusi Teile wõidawad.

Minu kõnede mõte, wäärtus ja tähendus Teie kohta peab see olema, et ma Teile juhatust annan, kus igauks teist wõtme leiaks oma omapärase kunstilise mina otsimiseks ja tabamiseks.

„Eesti rahwateater“ ja „kunstiteater“.

Kindla kawaga eeskujulikku „Eesti rahwateatrit“, kus seltskonna esitajad hääleenamusega rahwateatri eeskawa ja selle täidesaatmiseks eelarwe kinnitawad, juhtnõõrid ära määrawad, juhatuse waliwad, kes põhjused silmas peaksid: „et rahwa jaoks kõige parem weel küllalt hea ei ole“ — ei saa enne, kui Eestis küllalt tugew majoriteetline erakond tekib, küllalt kindlate aatelite püüetega. Siis ainult, kui Eesti elu tugew, puhas aateline erakonna käsi juhtimas, mida tulewane Eesti asutaw kogu tunnistab, siis tekib ka Eestis aateline teatrikunst iseenesest.

Kui praegune „Estonia“ seltsi teater rohkem peab tähendama, kui ainult üle wiiekümne aasta wana olewa Eesti seltsi „Estonia“ seltsiliikmete teater, kui temal rahwa-kultura-politiline tähtsus, siis kandku hoolt teatri eest see erakond, kes Eestis kõige tugewam tulewiku wäärtustes, see erakond üksi ehk teistega koos, kes tahaks ja suudaks kanda aatelist waimu, mis Eestis Eestit edustaks ja alal hoiaks. Kui teater inimsusele teenäitajaks peab olema, kui ta rahwa töowaimule kosutuseks, raske tööpäewa puhkuseks, karastuseks, kui temal wäärtusi olemas, mis terve inimsuse põlwenemiseks kasulikud, siis peaksid Eesti teatri kunsti edustamiseks Eesti aatelisemad oma jõu pühendama.

On ju ka wõimalik erakondade parematel ühinemise teel rahwa kunstistes küsimustes käsi-käes käia, erapooletult, ainult kunsti ja mitte partei-politika pärast. — Nii et, kui programm seatakse — siis ei tohi ta mitte olla ühekülgne, ei tohi olla teatri waimline wärv mõnedele kasuks ja teistele kahjuks — ta olgu wõltsimata hinge peegel, mis näitab iga mehele ideeliselt tema õiget nägu, kas pilgates, nuttes ehk naerdes

Tänaseni ei ole aga programmist meie teatriseltside peakoosolekutel iialgi juttu olnud. Iialgi ei ole tulewase eelarwe kinnitamise puhul eelplaani nõutud, et wõimalik oleks olnud enne tööleminekut umbkaudugi plaani näha, missugused on kawatsetud kunstilised ideed, wormid ja ilustused. On niisugune eelplaani olemas, siis on wõimalik eestkätt juba kõiki alawäärilisi ja hädaohtlikka jooni ja ornamenta kõrwaldada ja ei oleks tagant järele kah-

jatsemist, hurjutamist. Siis oleks ka andmeid olemas, mille põhjal võiks kedagi süüdistada, kui kinnitatud kawatsused ja heaksarwatud korrekturid täitmata ehk puudulikult täidetud.

„Eesti rahwateatril“ ehk aatelisi ideesid kandwal teatril, tuleks igatahes programmi walmistamisel wahet teha „kunsti-teatri“ ja „rahwateatri“ programmi wahel. „Kunstiteatri“ programm ei ole „rahwateatril“ mitte wastaw, sest esimene on kunsti pärast ja tohib ka katsena seda eeskawasse wõtta, mis uudis ja kui rahwale kõige parem, proowimata.

„Estonia“ selts võiks kujuneda Eesti rahwateatri seltsiks, teatri parlamendiks, kuhu rahwas oma paremad aatemehed walib ja saadab, kellel siis õigus on, teatri-küsimuste üle waielda, kaaluda ja otsustada, kes siis „Eesti rahwateatri“ eest wastutawad on. Selts ehk teatri-parlament, kui tema majoriteeti sünnitawatel liikmetel üleüldine ülewaade teatrinõuetest, käigust, sihist, püüetest olemas, arwustab eelarwe kinnitamisel programmi, mille otstarbeks eelarwe-summad lähewad ja kinnitab ehk määrab ise kunstilise ja waimlise aluse, mille alal rahwateater töötama peaks ja missugusel määral ja missugustel kirjanikkudel rahwateatris esitus.

Sihikindel teatritegewus tarwitab vähemalt aastast eeltööd. Kui näituseks tõsine teatri hooaeg septembrikuuga algab, siis peaks kõige hiljem aprillikuu sees, enne soowitawat rahwateatri ringreisu järgmise hooaja töökwaa kindel ja lõpulikult otsustatud olema, et järgmise hooaja tegewad näitlejad suwisel waheajal wabalt oma osade ja uute toodetega tutwuneda suudaksid. Selle läbi oleks ka talwine töö wiljarikkam ja tuumakam.

Kui „Eesti rahwateatri“ parlament tööplaani wäärtuse üle otsustandja on, siis peaks ta ka selle eest püüdma hoolt kanda, et teatritegelane edeneks ja mahti saaks täieneda, õpereiside, kursuste ja teatrikooli waral.

„Eesti rahwateatri parlament“ kannab hoolt ka kirjanikkude eest, et need waestelastena ja ilma kohase tasuta teatrites ei esineks.

Meie Eesti wäike rahwas peaks oma kulturalised ja majanduslised huwid nii lähedalt mõistma ühendada, et jõudu ei raisataks, kaduma ei lastaks minna ja ühiskonna töö Eesti kunsti ja teaduste kaswatajaks saaks. Ühistööstus, ühiskaubandus, ühisteadus ja kunst sel alusel, mis töö, teaduse ja kunsti wabaks teeks kasupüüdwest orjusest.

Kuna „Eesti rahwateatri“ eest rahwas ise hoolt kannab, aineliselt ja waimliselt, peaks „Eesti kunstiteatri“ eest Eesti kunstnikud ja kirjanikud hoolt kandma, peaaesjalikult „Eesti Näitlejate-liit“. Peaks ju „kunstiteater“ oma eeskawas wahest ka seda andma, mis rahwale „kõige parem ei ole“, vähemalt sagedasti seda silmas pidama, mis majoriteetline enamus rahwateatri eeskawast wälja jätab, kui tal aga näitekunstilised ja ideelised wäärtused olemas, mis arenenud kunstimaitsesega inimesele tarwiduseks.

„Kunstiteater“ oleks ühtlasi otsija ja leidja, koondaja ja ergutaja Eesti teatrile. Ta peaks, kui ta meil kord elusse tekib, kõik intelligent töölised ja haritlased oma ümber koguma, kellele uued woolud, uued kunstilised kalduwused, uued näidendid, uued esitamis-wiisid jne. soowitawad.

Weel kolmas edujõuline teater oleks demokratiline „waba-teater“ — kuid sellest edaspidi.

Eesti asutawkogu peaks teatri-küsimuse tähtsamate küsimuste liiki üles wõtma.

Teatriarwustus. Mylius.

Kui arwustamine ja arwustuste kirjutamine seda tähendab, et arwustaja teadmise ja õigust teha tahes, Jumala armust lahtiste silmade ja kuulwate kõrwadega, tundeliku südamega ja „sine ira et studio“ (parteilikkuseta, erapooletult) kõrgema kohtukoja liige on, kes ühtlasi ülemwahil seisab kunstitempli ees, et see mitte ei wäärduks ja rikutud ei saaks, mitte wäetiks ja armetuks ei jääks, waid et see truult igawese tõe ja ilu kirjutamata seaduste järele kulturainimese hinges puhast ja tumestamata wastukõla ärataks; siis muidugi on see amet sügawa tõsidusega amet, mille täitmiseks küll paljud end kutsutud tunnawad, kuid neist — peaks see kunstile tõesti kasuks ja tuluks olema — ainult wähesed wälja walida wõiks. Sellepärast on tõesti aateline arwustaja — minu kogemuste ja kindlate teadmiste järele — kõige haruldasem nähtus nende tegurite hulgas, kes kunstis tegewad ja kunsti edustada tahawad.

Arwustus, mis ühtlasi inimsuse kõrgusel peaks seisma, on, kui meie tema woli tahaksime näha, kahjuks kõikide meelewalla all, sest ta on asutus meie kunsti-elus, mis mingi seaduse, mingi korra, mingi autoriteedi ega kõrgema instantsi alla ei kuulu; temal on küll kohuseks alati aadete teel wiibida, ei suuda aga siiski maiset muda enesest eemal hoida.

Teatril on kahesuguse arwustamisega tegemist: kirjanduslise (näidendi üle) ja näitelawalise (ettekande üle) arwustamisega.

Esimene on rahulik, kogutud, täiesti läbikaalutatud töö waikeses kambris; wiimane — ja sellega on näitlejatel peaasjalikult tegemist — luuakse kas heas ehk halwas tujus õhtuse meeoleu järele ja tuuakse sagedasti liig ruttu ja pealiskaudselt ilma ette.

Kui nüüd arwustamisest juttu teha, siis tekiwad tungiwad küsimused keelele: „Kes on arwustajad?“ Missugusel wiisil on nad selleks saanud?

Kui ma kõiki neid oma waimusilma eest mööda lasen käia, kes rohkem kui neli aastakümmend kaalu ja mõõka minu ja minu seltsiliste peade kohal keerutanud, siis jõuan ma õige kurwastawale lõpuotsusele: ainult kümme protsenti kõigist neist olid küpse

peadega, asjatundjad teadusemehed, kirjanduslised kapatsiteedid, kelle autoriteetlikkuse alla end häämeelega ja ilma häbita paenu-tada wõis; kuid ülejäänud üheksakümmend protsenti, iseäranis väikestes ja keskmistes linnades, olid enamasti noored algajad kirjanduses, inimesed, kes veel õieti ei teadnud, kus ja kas nad kord maale saavad ehk hukka lähewad, ja kes siis sellepärast uskusid, just sellel täbaral põllul õiguse olewat oma esimesi hiil-gawaid ja sagedasti õige terawaid kannukseid ära teenida. Nad algasid alati enamasti sellega, millega kirjanduseinimene õieti lõpetama peaks: Parnassel kaitsjad olla, ilma et nad ise midagi ära oleksid teinud ehk korda saatnud, sest wanas Hellases oli kohtuniku amet ainult wanemate ja kõige targemate eesõigus.

Mis kasu wõi kahju on sel wiisil teatriarwustusest? Et sage-dasti õige noor ja walmimata teadmistega arwustaja ainult tõen-dada tarwitseb, ilma tõenduste toomata, et ta alati ja igaühte tabada tohib, ilma et tema objektil kunagi wõimalik oleks ennast kaitsta, siis on arwustaja seisukord ikka ja alati ärawõitmata. Ei ole siis ka palju imestada, kui ta aegapidi omale Jumala sarnadust ette kujutab. Selle juures unustab ta aga, et ta ka ainult inimene on, hes iialgi kindlustatud ei ole isiklikkude mõjuawalduste — sümpatia ja antipatia wastu, et ta hää ja pahatahtlikkust oma sisetunnetest iialgi täiesti kustutada ei suuda. Minul on kogemusi: mida noorem ja uuem keegi oma ametis, seda terawam ja isiklisem; mida wanem ja kogenum, seda pehmem ja lihtsam ta arwustus. Ja ma olen ikka ja alati näinud, et mida toorem ja wastikum arwustus oli, mida pikantsemalt pipardatud, isiklikkude kallaletungimiste, mõnituste, iroonia ja n. n. waimurikaste pistete poolest, seda rohkem, usi-namalt ja kestwamalt räägiti selle üle. Ka isiklik, wõiks ütelda kodanline, läbikäimise wahekord ei ole sagedasti ilma mõjuta ar-wustaja soojuse kraadiklaasi peale. Ja ma pean seda — hiljutisest seltsimeeste koosolekul otsustatud keelust hoolimata — mitte kahju-likuks ehk ebasammuks, waid ennem orienteeriwaks ja tululi-kuks, kui arwustaja aegsasti ka näitleja isikuga tegemist teeks, et ta teda tunneks, tundma õpiks; siis on ta ehk sunnitud selle tööd hoopis teisest waatepunktist silmas pidama. Ta õpib näitleja sise-mist inimest, wahekorda mängu ja olemise wahel, alles siis tundma, kui ta näitlejat „isiklikult“ tunneb ja hindab. See ettepanek on igatahes cum grano salis (ettewaatuslega) mõista, sest praktilisel läbiwiimisel tekiks selle wägewa sulekoljati pärast alatu wõiduroo-mamise ja wilets armualuseks-saamise püüdmise hädaoht teatri-elus.

Minu arwates kirjutatakse ülepea liig palju arwustusi. Igas linnas, iga leht, iga hommiku ja õhtu, peaaegu iga näitleja kohta kirjutatakse midagi. Nii meeldiw kui see ka on teatritele, on na-tukene palju ja sellepärast ei tule ka sellest mingit head. Sagedasti oleme seda näinud, et ühe ja sellesama etenduse üle wiis ehk rohkem mitmesugust lehte niisama arwurikkalt ja diametral wastu-

waidlewaid otsusi lugeda pakkusid. Millest peab siis näitleja selles quot capito, tat sensus (kui palju päid, nii palju mõtteid) khaoses juhtida laskma!? See wõib ainult segadust tuua, araks teha, kõige paremal korral kõrkuse ja upsakuse kõiile kasulik olla. Üks olgu ainult kuningas, tahaks wastata, kuid ta olgu wäljawalitu! Kõik teised, kelle märgusõna on kahjuks mitte, „mis meie kirjutame“, waid „kulle meie kirjutame“, wõiksid oma sule ilusasti parem tuppa jätta, ehk kui just igal tingimisel teatri üle kirjutama peab, siis peaks juba lühikese selgitawa referaadiga leppima.

Kord wõeti mõte päewakorrale, kas mitte intelligent näitleja kõige paremini arwustaja kohusi täita ei wõiks. Suur pluss on ju sellel ettepanekul küll, ainult tahtsin kitsendawalt juurde lisada: olnud näitleja. See kõlab ehk küll kui enesekiitmine, kui ma ütlen, näitleja üksi tunneb meie kunsti sisemiselt ja wäliselt, ta on, möödaminnes öelda, ainuke kutseline tehniline meister selles käsitöös, näitleja loomisetöö ainelise külje tundja, mis õhtusel tulewalgel sagedasti wäga otsustawat osa mängib, millest tsunftilistel arwustajatel arukordadelgi kõige wähematki aimu ei ole. Aga, näitleja kui arwustaja? Ma olen selle juures wähe pessimistlik, ja mulle tuleb tahtmata kits meelde, keda kärneriks pannakse. Ja siiski suudab ainult näitleja-arwustaja oma kogemuste ja läbielamiste tõttu sellest kiusatusest ja nõidusest wõitu saada, mis hariulikult sulemeest kütkestab hea ja tänuliku osa, halwa ja tänamata osa wahetegemises. See on juba üleüldine walus tõde: arwustus tunnistab enamasti selle kõige suuremaks kunstnikuks, kes kõige paremaid osasid mängib. Et omale näitleja kogemusi omandada, peaks arwustaja näitelawa praktilise kooli läbi käima. Ta peaks ka kord ometi sellest harjunud kombest loobuma, kohe esimese etenduse järel arwustust kirjutada, ehk koguni selsamal õhtul. Arwustaja peaks mängu wähemalt kolm korda enne vaatama — (ja, ja, minu herrad, arwustamine on ka töö, ja mitte noobel passion) — ja siis alles kirjutama. Publikum jõuab oodata ja näitlejad harjuwad. Kes on siis õieti juba esimesel õhtul oma „Richard“, „Mefisto“, ehk „Nathanseniga“ walmis? Ja niisama lugemata hulk modern osadega? See oleks wäga suureks edusammuks mõlematele pooltele. Näitleja ei tohiks iialgi teada, et ajakirjandus teatris wiibib. Teadmine, et täna on ajakirjandus plattis, äratub näitlejas teatud ärewuse. Ta tunneb end suurekstegewa klaasi all. Tal on nii ütelda tundmus, nagu oleks ta märgilauaks, mille peale igaüks tohib lasta.

Näitleja kunstitöö ei ole mitte surnud objekt, mis iga õhtu ainult tulewalguse ette wiiakse; näitleja kunstitöö — on ta ise, täiesti isiklik, kõige wälimiste ja sisemiste mõjuawalduste all kannataw. Niisugustel õhtutel tahab ta iseäranis hästi mängida, nõnda ütelda, üle oma warju hüpata ja satub kergesti osast üle mängimiseni, neile, kes mingit muud tähele ei pane, kui seda, et

näitleja julgeb näitelawal komöödiat mängida, ehk jääb teistele jälle, kellele ükski näitleja oma osa küllalt täiuseni ei suuda wiia, osast palju maha ja wõlgu ja puudulikuks. Näitleja tunneb ja kardab neid küttisid parketis ja ei tea lõppude lõpuks, kelle meele järele ta peaks tegema.

Arwustusega kohut käia, on ikka täbar asi. Emba kumba: kas „wiletsuste merel“ wastu hakata — kõige raske ülekohtu ja kibedate haawamiste, mitte harwa ettetulewate teotuste wastu, mis osaks saab näitlejatele arwustuse poolt, ehk näitleja hakkab arwustatajale kiidusarwe puhuma, wisitide ja kokkupuutumise puhkedel, kui palju ta arwustajale tänu wõlgneb kõige „heatahtlikuse“ ja „abi“ eest ja sellega, ehk küll õigusega, kuid siiski alatu abinõuga odawalt captatis benevolentia maksuma pannakse.

Ja et õõrumine wastu ohakaid sagedasti haawad ainult walurikkamalt werd jooksuma paneb, waikib suurem jagu näitlejatest tasa ja targu edasi; — ei taheta wahekorda kellegagi rikkuda. Nii jääwad paljud kõlkuma usu ja kahtluse, lootuse ja ahastuse wahel, suurem osa tuntawalt oma iseloomu rikkudes, igaweses teadmatuses — ja wõib olla just sellepärast õnnelikkudena — minnakse oma kuulsuseta otsale wastu.

Kui mina, kes ma nüüd õige pea oma wiimased ringid selles pikas ja takistusrikkas wõiduajamises selja taha jätan, nüüd korraga peatama jään ja tagasi waatan, kuni selle pöördekohani, kust seda teed algasin, selgelt ja puhtalt ja tõega, kui ma, nõnda ütelda, sisemiselt ja wäliselt asjaolust kõrgemal seistes, wõrreldes waatlen ja meelde tuletan kõiki neid wäikseid, suuri, häid ja halbu teatrid, kus ma mängides üle näitelawa olen sammunud, küll kannuste kõlinal, küll lakksaabaste laulmisel, oma waimusilma eest wana ja noore näitlejate kaardiwäe mööda lasen marssida, suuri ja wäikseid, mehi ja naisi, õnneosalisi ja igaweste tundmataks jäänuid geniusi, kui ma haledusetunde wärinal kõiki neid lahinguwälju silmitsen, kus nii paljud pettumust tunnud, komistanud ehk koguni lamama jäänud, modern ülekohtuse arwustuse läbi sagedasti juba idudes surmatud, teiselt poolt jälle neid hulkasid näen, kes hästi on mõistnud, — mitte harwa kõmulise ajakirjanduslise reklaame läbi — peadpööritava kõrguseni tõusta, arwamata need lugemata teatritükid, milles sagedasti tugew talent, tugewa wõimise, kuid wormi poolest arenemata, nagu timukakirwe läbi juba esimese ettekande järele unustuse-orkusse heideti, siis paistab mulle nendest metsikutest korra ja kombeta orgiatest, mis alawäärtusline wastutuseta „arwustus“ päew-päewalt ilmuhtlemata wõib pidada, ainult harwa kord ka haruldane pilt nagu läbi udu jõuetust, keda arwustus tugewaks on teinud ja oma jalgele ajanud, ökitajast, kelle ta kõnelema õpetanud, pimedast, kelle ta nägijaks, arglikust, kelle ta kangelaseks teinud. Selle ilmotsata hulga peale, kes teele armuta maha on jäänud, ei mõtle tänapäew enam keegi. Kokku-

wõttes näeksime, et kõige patu ja ülekohtu hekatombide peal õitseb ajuti mõni üksik edulilleke. Arwustus, nagu seda suures läbistik- kuses kirjutatakse, wõib ilmlõpmata kahju sünnitada ja ainult wähe kasu tuua.

Tõsine, wõidurikas anne ja wõimine murrab lõppude lõpuks iseenesest läbi, ja kõige parem ja otsustandew arwustaja on — jumalale tänu! — siiski publikum oma terwe meeltega: kunstniku maapealse draama chorus ütleb lõpuks otsustawa, jäädawa tõesõna. Ma tuletan ainult neid suuri hiiglanimesid meelde, keda me kõik tänutundes surematade hulka loeme. Kui oleks nende kohta tolle- aegne arwustus makswaks jäänud, nad oleksid ammugi surnute hulgas

Ja kui paljudel näitlejatel, kes õige kaugele on jõudnud, ei ole sagedasti arwustuse poolt kõik anded maha salatud?! Ma ei taha siin sugugi neist osetud, kirjult särawatest arwustuse liikidest juttu teha, mis kui kihwtised söödiktained kunstipuu küljes on häwitawaid ja korrawastaseid tegusid kunsti wastu ette wõtawad. Oleks arwustus kord tõesti ja tõelikult puhtuse kõrgusel seisew asutus me kunsti-elus, nii nagu ma nende ridade algusel otse- koheselt oma tõetunde järele nimetasin, kõige kõrgem kohus, wõrdlemisi puhtuses olew, nagu ta algusest saadik on mõeldud, meie kõikide poolt palawalt igatsetud, siis oleks ta meile ka see kõige suurem nõiapeegel, mille järele iga õiglane näitleja käe wälja sirutaks, et ennast, ja oma tahtmist, ja wõimist selle sees nagu pilti waadeldes wõrrelda wõiks; oleks kindel juhataja õigele teele, õperaamat, milles näitleja kui entsiklopedias iga loodawat osa ai- nult järele waadata tarwitseb.

See on siht, mis weel õige kaugel, aga katsugu igauks jõudu- mööda selleks kaasa aidata, et meie selle kord kätte saaksime, siis wõime ja tahame ka meie tõelikust, elawa tõe, mitte ettekuju- tatud arwustuse kasulikkusest rääkida.

Näitlejad ei nõua muud suuremat — sest siis pühitseksime meie „oma kuldset aega“.

Eesti teatrite keskkorraldus.

Eesti teatritele on tarwis ühist keskasutust luua, kust wõi- malik oleks elukutseliste teatrite kunstilist ja waimlist tasapinda juhtida, mis ühtlasi ka terwet ülemaalist asjaarmastajate näitelawa korraldaks ja edustaks.

Eesti teatrite keskasutus seisaks koos: kirjandusliste rühmade esitajatest, kirjanikkudest ja luuletajatest, näitekunsti ja kirjanduse arwustajatest, Eesti teatrite näitejuhtidest, näiteseltskondade ja ko- miteede delegatidest, elukutseliste teatrite eestseisuste esitajatest.

Eesti teatrite keskkorraldus tuleb ükskord aastas kokku :

- a) Hindab loodud algupäralist näitelawa-kirjandust ja annab auhindasid.
- b) Seab Eesti algupäralistest näidenditest soovitava mängu-eeskawa kokku, mis teatrid järgmisel hooajal mängule võiksid võtta.
- d) Walib ilmakirjandusest näendid, mis Eestis tõlkimiseks soovitawad ja järgmisel hooajal mängule võiksid tulla.
- e) Seab kokku maal mängimiseks soovitava näitemängude nimekirja.
- g) Püüab keeleküsimuses büroo elule kutsuda, kus keele arenemisele kindlad piirjooned, nii kirjas kui kõnes, pannakse.
- h) Katsub mõjuda, et autoritasu küsimus soovitawat rahuldust leiaks.

Eesti teatrite keskkorraldus katsub keskkoha elule kutsuda, kus näitelawa kirjandust-kirjastatakse ja kust näidendite materjalid kõigile elukutselistele kui ka asjaarmastajate näitelawadele kättesaadavaks tehakse. Keskkohat korraldab ja kasseerib kõik luuletajate ja kirjanikkude ja tõlkijate honorarid.

Eesti teatrite keskkorraldus määrab näidendite tõlkijad ja parandab tõlkeid.

Eesti teatrite keskkorralduses töötab alaliselt palgaline peatoimetaja, kes „keeleuundajate ja keelealalhoidjate“ wahelise kongressi poolt walitud ja kindlaks määratud keelelise-minimal-seaduse läbi wiib.

Ühine näitelawa-keel.

Et ühist näitelawa-keelt luua, oleks tarwilik organisatsiooni elule kutsuda, kes põhjusemõtte wälja töötaks, mille järele näitelawa-keel tuleks toimetada.

Selleks oleks tarwilik: Eesti kirjanikkude, luuletajate, keeleuundajate ja keelealalhoidjate kongress kokku kutsuda, millest ka keelega töötajate näitlejate ja ka näitelawade delegadid osa wõtawad.

Keeleuundajate ja keelealalhoidjate kongress seab reeglid ja piirjooned kokku, annab minimalseaduse wälja, mille järele näitelawadel peaks kõne kuulduma ja tõlked tehtama.

Niisama nagu tõlkekeel minimalseaduse alla käib, nii käib ka algupärane näitelawa-keel kongressi poolt wastuwõetud minimalseaduse alla. Erandid tehakse, kui näendid enne kongressi aega mängiwad.

Keeleuundajate ja keelealalhoidjate kongress walid „Eesti teatrite keskkorralduse“ peatoimetaja, kelle palga ühiselt kõik teatrid oma eelarwe suuruselt — protsentual katawad.

Peatoimetaja jagab tõlketööd tõlkimiseks ja wõtab vastu.

Peatoimetaja tegewust ja tööd rewideerib kongressi poolt walitud rewisjonikomisjon.

Keeleuendajate ja -alalhoidjate kongress walib „Eesti teatrite keskkorraldusesse“ kirjanikkude ja luuletajate esitajad keele küsimuste büüroosse.

Hamletist.

Tegelased: Horatio — Ed. Wilde (väljamaalt tulles). Hamlet — „Estonia“. Näitelawa taga kuulatakse pasuna puhumist, trummi põristamist, suurtüki paukumist.

Horatio: Mis tähendab see, prints?

Hamlet: Ööd läbi walwab

Meil täna kuningas, peab pillakaari
Ja joomalaual walju tralli lööb;
Kui Rheini-wiin tal kurgust alla woolab,
Siis pasunad ja trummid põrisedes
Ta jooma-wägitükki teadustawad.

Horatio: On nii see wiisiks siin?

Hamlet: Ja, nii see on. —

Ma olen sündind siin ja wilund küll
Ka selle wiisiga, kuid minu meelest
Teeks enam au meil teda maha jätta,
Kui wisalt alal hoida. Idas, läänes
See purjus peaga, läila priiskamine
Meid ilmarahwa silmas alandab;
Meid joodikuteks hüütakse, me nimel
Käib ala teotaw söimusõna kannul.
Ja, tõest, see riisub üdi, rööwib tuuma
Me tegudelt, kui tublid nad ka olgu.

August Wiera. Noorus.

August Wiera sündis Tartu lähedal Jaama mõisas 16. märtsil 1853. aastal. Tema isa, Peeter, olnud nimetatud mõisa sepp. Kaks kuud pärast isa surma, kes ligemale kaks aastat haige, sündis poeg August. Et isa pikk haiguse-ajajärk perekonnal majandusliselt aluse wõttis, oli mahajäänud lesk, Miina, sunnitud teenistusekohta otsima. Ammena läks ta siis Maarja-Magdaleena kirikuõpetaja praost Mikwitzi juure. Kuuenädalane August ühes wenna Kaarliga, kes nelja aastane, anti kaswatusale. August sattus Elistwere mõisa piimamehe Juhani ja ta elatanud õe hoolde, kes

last musta Mustiku piimaga toites ja õrnalt hoides kaks aastat kaswatasid. Kahe aasta pärast wõttis wanaema Augusti oma juure. Wanaisa Elias oli noorest east saadik kokaks olnud Elistwere mõisas krahw Stackelbergi juures.

Et wanaisa Elias kõrge wanaduseni krahwi rahuloldawalt teeninud, andis krahw koka lesele ja ta perele elamiseks mõisa päralt olewa Kursi jahu- ja saeweski. Weski oli Elistwere mõisast kaks wersta ja ilusast Saitse järwest üks werst cemal. Eliase pojad Taawet ja Jüri jäid weski pidajateks. Selles ilusas ümbruses wabalt kilgates, omandas Augusti hing ilutundelisi kalduwusi, nii et ta warakult mõisa pargis, metsas ja järwe ääres lindudega wõidu häälitsedes kõikide imestuseks hõbekõlalist lauluhäält ilmutas.

Sügisel ja talwel kui wanematel inimestel aega jätkus testamenti ja lauluraamatut lugeda, oli August esimene ja wiimane kuulaja.

Jürist onu, kes Raigaswere mõisa külakoolis lugema ja kirjutama õppinud, oli kõige parem lugeja. Selle palwele asus nüüd wiieaastane August, tahtis onu tarkust kasutada ja lugema õppida.

Et wäike Kusti hää loomuga ja wäga sõnakuulelik, siis armastasid teda kõik, ja onu oli kohe walmis õpetama. Poissi põlwele wõttes algas õpetus laudes: „A, b, hakka pähe, kui ei hakka, wiskan ahju.“ Siin kaswades algasid Augustil kindlad hariduspüüdelised juured arenema, kuid mitte kaua ilma muutuseta. Krahw Stackelberg jättis Kursi weski seisma ja Augustil tuli esialgu onu Jüriga Kursist koos wersta eemale Kappa tuuleweski juure asuda.

Umbes 20 wersta Elistwere mõisast on suurtest metsadest piiratud Wälgi nurk, krahw Stackelbergi omandus, kus Wene- ja Eesti rahwas elawad. Sinna laskis krahw Eliase wanemal pojalt Taawetil tuuleweski ehitada. Ehituse tasuks sai Taawet 12 aasta peale ilma hinnata Wälgi küla kõrtsi ja ehitatud weski. Augusti ema, kes peale amme-aasta praost Mickwitzi juures weel mõne aasta pereemanda kohta pidas, ja Tartus koha peal olnud, asus hea kokana Wälgi kõrtsi wennale abiks, kes nüüd wäikese kuueaastase Kusti omale kasulapseks wõttis.

Wälgi metsanurga kõrts kauples hästi ja alaline kõrtsielu kirju liikumine awas Augustile isesuguse ilma. Eestlased käisid harwa kõrtsis ja suuremalt jaolt ainult siis, kui neil möldri juure asja oli. Sedaenam wiibisid wenelased ja wanawenelased kõrtsis, kes suwel põllutööl käisid ja talwel niine sõelu ja tuulamiseharju tegid.

Pooled elanikkudest Wälgil olid wenelased, ja August algas warakult Wene keeles kõnelemist. Äripäewadel käisid ainult wanemad mehed kõrtsis, kuna pühapäewiti pärast lõunat mehed, naised, lapsed ja neiud kõrtsi juure tulid, kus joodi, lauldi, ringmängusid mängiti ja lõõtspilli hürgeli järele tantsiti. See kõik eksitas noore arenewa poisi meeled uuele alale. Luuleline loodus

oma ilu ja kaunide mõjuwaldustega oli ka Wälgi metsanurgas leida, kuid kärarikas kõrtsielu tõmbas poisikese lüüriilistele kalduwustele piiri, sest rõõmus tragidus wõttis Augustis aset ja tegi temast wanale ja noorele kaugelt tuntawa „Kõrtsi-Kusti“. Warsti oli julge poisike Wene wanameeste põlwil suuri habemeid sasimas, nendega agaralt toimetamas ja nalja tegemas. Kõrts oli wenelasele päris elutarwiduseks, kõik kauplemine, pruudi otsimine, äralleppimine, liigu-joomine, pulmitsemine ja pidutsemine sündis kõrtsi juures ja Kustil oli küllalt põhjust igal pool asjamees olla.

Siiski ei kaotanud ta õppimisehimu. Targa onu Jüri asemel, kes Kappa weskile jäi, otsis Kusti omale Wälgil uue õpetaja, kellegi wanamehe, Hundi-Juhani, ja seitsme-aastaselt läks temal lugemine kaunis hästi.

Kaheksa-aastaselt waliti wahwa „Kõrtsi-Kusti“ ta ilusa hääle pärast Nõmme kooli segakoori lauljaks. Koolmeistriks olid Espenstein ja ta poeg Kaarel, kelle osawal juhatusel mitmed kontserdid toime pandi. Et nüüd wäike August juba laulukooris tegew, tõusis temal suur tahtmine, ka noodi-tähti ära õppida ja läks selles asjas koolmeistri poja Kaarli palwele. Noor koolmeister, kellegi kolm keelt suus, oli wäga lahke ja wõttis waewaks wäikesele Augustile nooti ja muusikat õpetada. Nooditundmises oli wäike August lühikese ajaga õige kaugele jõudnud ja koolmeistri kiidusõnad äratasid poisikeses weel rohkem õppimise-himu. Kümneaastaselt loeti Augusti lauljate keskel esimesesse liiki, sest ta mõistis noodi järele juba laulda ja isegi nootisid kirjutada ja oreliil „Oh Jeesus Kristus tule sa“ mängida.

Wälgi kõrtsi külje all oli ilus talu, seda hüüti krahwiproua Ukulina taluks. Krahw Stackelberg oli selle oma armsamale Wene soost iludusele elamiseks kinkinud, kellega krahwil tütar. Tütar Tanka sai krahwi kulul linna koolis korraliku Saksa hariduse ja kui ta 17 aastat wana, pandi ta krahwi soowil kellegile J. Mangule mehele, kes Ukulina talusse koduwäiks tuli. Mangu oli niisama linnas koolihariduse saanud ja mõistis peale Eesti keele weel Saksa ja Wene keelt. Et noor abielupaar ilma lasteta jäi, tundis perenaine igawust, sest Mangul oli rohkem teenijaid kui kellegil teisel, ja wiis käharpaega jumeaka poisikese tihti enese juure mängima ja aega wiitma. Kuna Mangul kodune keel Saksa keel oli, siis pidi August Saksa keelt õppima hakkama, milleks temale F. Ewerssi esimene kooliraamat kingiti. Lühikese ajaga oli wäike August niikaugel, et juba kõigist saksakeelsetest küsimustest aru sai ja ka sugu wastata oskas.

Wenelastega läbi käies oli ta ka Wene keele kätte õppinud, ja kutsuti teda preester Ilja poolt Wene kirikuteenistusele laulma. Poisi agarust ja usinust silmaspidades tahtis preester Augusti Riiga Wene õigeusu waimulikku seminari saata, kuid praost Mickwitzil läks korda seda nõu nurja ajada.

Mida wanemaks August sai, seda raskemaks läks temale õppimine. Kasuisa, onu Taawet, oli hoolas töömees, kes ainult tööst ja rühmamisest rõõmu tundis ja seda soovis ta ka poisike-sele. Kui ta Kusti raamatu juures leidis, siis ütles ta: „poiss, tuh-nid sa jälle ninapidi raamatu kallal, kas see sind meheks kaswa-tab“. Kümne-aastaselt pidi August mõndagi käsitööd ette wõtma ja weskil jahwatuse juures abiks olema. Kui weskil palju tööd, jahwatati ööd läbi. Sagedasti pimedal ajal üksi weskis olles, mis Wene kabelist 100 sammu eemal, ei tunnud poiss mingisugust hirmu kodukäijate ja waimude eest, ehk ta küll kõrtsis kõiksugu koledaid juttusid kuulda sai.

Wististi olekski usin August Wälgi metsanurka oma „Kõrtsi-Kusti“ kuulsusega jäänud, kui mitte tema ilus lauluhääl teda sealt välja ei oleks aidanud.

Walla koolmeistrile oli praosti poolt kohuseks tehtud, et ta kirikukooris kaasa laulma peaks. Kirikukoor käis Maarja-Magdaleena kihelkonnakooli ruumides kõstri majas harjutusel, mis Wäl-gilt 15 wersta kaugel. Koolmeistri K. Espensteini soovitusel wõeti ka August koorilauljaks wastu. Selle suure au tõttu lubas siis ka onu Kustit kiriku juures laulmas käia, seda enam, et kool-meister Kusti iga kord oma hobusega kiriku juure wiis ja tagasi tõi. Kihelkonnakooli kaswandikud laulsid ka kirikukooris ja wäike August sai mitmega nendest tuttawaks, kes Augustile nõu andsid kihelkonnakooli astuda. Kusti rääkis sellest emale, kellel poisi edasijõudmine südames, kuid onu Taawet ei tahtnud sellega hästi leppida, pidas seda asjataks. Ema palwete ja praost Mickwitzi abil suudeti olewad takistused kõrwaldada ja 13^{1/2} aasta wanadu-ses wõeti August Wiera Maarja-Magdaleena kihelkonnakooli wastu.

Nüüd oli Augusti wõit suur ja autunne peale selle — ta oli ju kõstri koolipoiss. Kaswandikka oli enne kolmkümmendkaks, August sai kolmekümnekolmandaks. Ehk küll teised 1^{1/2} talwe ennem ju koolis käinud, suutis August nendega keeleoskamises laulmises ja muusikas wõistelda ja oli mõnestki märksa ees. Kihel-konna kiriku kõstril oli kasutütar Julie, kellele August oma hää iseloomu ja annetega iseäranis meeldis, kes siis ka Augusti heaks kaitseingliks ja hoolekandjaks hakkas. Iga hommiku kui August oreil harjutas, toodi temale tass aurawat kohwi oreli nurgale. Nii leidis ka lõunaks waesele poisile, kes kodust kõhna leiwakoti kaasa tõi, lahke preili Julie käe läbi taldreku täis maitsewat rooga, seda enam, et August koolmeistri korteri puhastajaks ja saapa-wiksijaks waliti, mis kaswandikkude keskel auametiks peeti.

Iseäralise hoole näitamise tõttu lubas kõster waheaegadel oma klaweril harjutada ja andis poisile ühe klaweritunni nädalas ilma hinnata. Warsti oli August niikaugel, et ta koolmeistrile laulu-õpetamise juures abiks wõis olla.

Aasta pärast kooliastumise murdus Augustil hääl 14¹/₂ aasta wanaduses. Ilus soprano muutus kõrgeks tenoriks, nii et ta kergesti täie rinnaga kõrge a (la) wõtta suutis.

Maarja-Magdaleena laulukoor kooliõpetaja M. Sõberi juhatusel oli kaugelt kuulus oma hää ja puhta kokkukõlalise laulu poolest, ja 80—100 lauljat wõisid nii mõnegi wägewa silmapilgu kirikus luua. Seda koori juhatada oli Augusti ihaldatavam soow. Kooliõpetaja tundis Augusti osawust ja pani praost Mickwitzile ette noorel kaswandikul Wieral lubada mõnel tähtsamal pühal kirikus koori juhatada. Praostil ei olnud midagi selle wastu ja andis nädal waremalt kogudusele kantslist teada, et tulewal pühal kõige noorem kihelkonnakooli kaswandik August Wiera laulukoori juhatab.

Seega sai siis August Wiera esimeseks tähtsamaks mälestusepäewaks 2. oktober 1868. aastal, kus ta 15-aastase õpilasena lõikusepühal esimest korda awalikult taktikepiga juhatamisetööd algas. Ettekandega olid praost ja kooliõpetaja wäga rahul.

„Wanemuise“ selts oli 1869. a. Eesti rahwa 50 aasta wabadusepäewa mälestuseks „Esimese suure Eesti laulupidu“ toimepanemiseks luba saanud, millest ülemaa kõik meestekoorid tegelikult osa wõtma kutsuti.

Maarja-Magdaleena kirikukoor kooliõpetaja M. Sõberi juhatusel otsustas ka laulupidust tegelikult osa wõtma minna. 1868. a. sügisel jõudsid esimesed noodid laulukooridele kätte ja algasid harjutused, mis terve talwe kestsid. Kolmandaks laulupidu päewaks oli wõidulaulmine määratud nendele, kes wõidulaulmisest soowisid osa wõtta. Ka M. Sõber andis oma koori üles ja walis wõidulauluks C. Beckeri marsilaulu: „Nüüd, wennad, kärmesti ja rõõmulauluga“.

Laulupidu laulud olid maikuuni täiesti kätte õpitud, nii et koor nelipühiks kirikus laulupidu lauludega kontserti andis, mille sissetulek laulupidule sõitjatele kulude katmiseks läks.

Laulupidu-päew 21., 22. ja 23. juuni jõudis kätte; kõik lauljad kõigist kodumaa-paikadest sõitsid päew enne pidu, 20. juuni õhtuks, Tartu.

Kogumisekohaks oli „Wanemuine“, mis tol korral Tähe uulitsal Asmuse majas asus. Esimest korda astus noor Wiera ülendawa tundmusega „Wanemuise“ ruumidesse, teadmata, et tema tulewane elutöö selle asutuse külge elusaatuse poolt liidetud, teadmata, et ta oma terve nooruse ja mehejõu, oma lootusrikka tulewiku „Wanemuisele“ ohwerdab, teadmata, et tema elutöö mitte niigi palju wilja kaaswendade südames ei suuda kanda, et tal tarwis ei oleks oma wanaduse päewi mahajäetuna, eemaletõugatuna Eesti asjast, elada ja waewaga kopikaid teenida, südames walurikast tunnet haua poole kanda, nagu oleks ta wõoras ja tundmata.

Eesti teater „Estonias“ 1906/07.

Näitejuht: hra Paul Pinna.

- Pühapäew 3. sept. „Päikese tõusul“. (Waata lhk. 31.)
 Neljapäew 7. „ „Kaswataja Flaksmann“. Otto Ernsti 3 w. naljamäng
 Pühapäew 10. „ „Päikese tõusul“ teist korda.
 Neljapäew 14. „ „Walgehobu wõerastemajas“. Oskar Blumenthali ja Gustaw Kadelburgi 3 järguline naljamäng.
 Pühapäew 17. „ „Kaswataja Flaksmann“. Paljude soowil teist korda.
 Neljapäew 21. „ „Elga“. Gerhard Hauptmanni drama 6 pildis. Eesti keelde J. Markus.
 Pühapäew 24. „ „Walgehobu wõerastemajas“ teist korda.
 Neljapäew 28. „ „Elga“ teist korda.
 Pühapäew 1. okt. „Kui onu hullumajas käis“. W. Jakobi naljamäng 3 w.
 Neljapäew 5. „ „Rosmersholm“. Henrik Ibseni waatemäng 4 w.
 Pühapäew 8. „ „Kui onu hullumajas käis“ wiimast korda.
 Laupäew 14. „ „I. Muusika ja dramatikaline õhtu“.
 Pühapäew 15. „ „Elga“ kolmat korda.
 Neljapäew 19. „ „Kulla orjad“. Octave Mirbeau tõsine komöödia 3 w.
 Pühapäew 22. „ „Walgehobu wõerastemajas“. Wiimast korda.
 Neljapäew 26. „ „Kulla orjad“ teist korda.
 Laupäew 28. „ „Eesti algupäraliste näitemängude õhtu: I. „Kroonu onu“. Nali kahes waatuses, J. Kunder. II. „Pila-Peetri testament“. Näitemäng kahes waatuses A. Kitzberg.
 Pühapäew 29. „ „Ohwritall“. O. Waltheri naljamäng 3 w.
 Neljapäew 2. nov. „Ta teab midagi“. Rudolf Kneisel'i 4 järguline naljamäng.
 Pühapäew 5. „ „Elga“. Üleüldise soowi peale neljat korda.
 Neljapäew 9. „ „Lootus õnnistuse peale“. Tragöödia Hollandi kalameeste elust 4 waatuses. Kirjutanud Herm. Heijermans jr
 Pühapäew 12. „ „Ohwritall“ teist korda.
 Neljapäew 16. „ „Lootus õnnistuse peale“ teist korda.
 Pühapäew 19. „ „Kaswataja Flachsmann“ kolmat korda.
 Neljapäew 23. „ „Kodu“. Hermann Sudermanni waatemäng neljas järgus.
 Pühapäew 26. „ „Lootus õnnistuse peale“ kolmat korda.
 Neljapäew 30. „ „Hans Hädawares“. Oskar Blumenthali ja Gustaw Kadelburgi 3 järguline naljamäng.
 Pühapäew 2. dets. „Hans Hädawares“ teist korda.
 Neljapäew 7. „ „Doktor Kohn“. Max Nordau 4 w. kurbmäng praegusest kodanlisest elust.
 Pühapäew 10. „ „Lootus õnnistuse peale“ neljat korda.
 Neljapäew 14. „ „Doktor Kohn“ teist korda.
 Pühapäew 17. „ „ „
 Kolmap. 27. „ „Walgehobu wõerastemajas“ neljat korda.
 Neljapäew 28. „ „Mis kuuskede haldjad sosistawad“. Franz Waenig'i jõulumäng elawate piltidega ja lauluga.
 Esmasp. 1. jaan. „Niobe“. Naljamäng 3 w. (Inglise naljamängu „Niobe“ järele Eesti näitelawale ümber töötatud).
 Laupäew 6. „ „Cherlok Holmes“. Näitemäng 4 waatuses Conan Doyle romani järele näitelawa jaoks ümbertöötatud. Eesti keelde J. Markus.
 Neljapäew 11. „ „Niobe“ teist korda.
 Pühapäew 14. „ „Jäme särk“. C. Karlweiss'i rahwatükk 4 waatuses.
 Neljapäew 18. „ „Küpsmata wili“. Italia kirjaniku Roberto Brakko 3 waatusline komöödia — modern.
 Pühapäew 21. „ „Cherlok Holmes“ teist korda.
 Neljapäew 25. „ „Kobra nahkne kasukas“. Gerhard Hauptmanni 4 waatusline mäng wargate elust.

Pühapäew 28. jaanuaril Näitejuhi ja näitleja hra Paul Pinna benefiz-õhtu. „Punane mantel“, Prantsuse akademia poolt suhinnaga kroonitud, E. Brieux'i 4 waatusline drama.

„ESTONIA“

Pühapäewal, 3-mal septembril 1906. aastal
Eesti teatri awamine.

I.

1. Marsch — Lehnhardt.
Suurendatud keelpillide orkester hra Otto Hermannini juhatusel.
2. Prolog.
3. Soolo laul preili Agathe Hermannini poolt.

II.

Uus! Algupäraline! NÄITEMÄNG: Uus! Algupäraline!
ESIMEST KORDA

PÄIKESE TÕUSUL.

Waatemäng 4 järgus. Kirjutanud Mait Metsanurk.

OSALISED:

Alfred Reimer, linnawolinik	Paul Pinna.
Alma, tema abikaasa	Anni Mahling.
Proua Vogel, Alma ema	Alwine Adelbert.
Conrad Lasting, muusika kunstnik	Theodor Altermann.
Paul Martinson, ajakirjanik	August Kuuskmann.
Fritz Oja, astronom	Aleksander Johanson.
Proua Hausmann Alma tädid	{ Anna Markus.
Proua Klein 	{ Jenny Reim.
Marta Adson	Netty Wösu.
Üks herra pidulised	{ Aleksander Trilljäär.
Üks preili 	{ Selma Mänd.
Toatüdruk	* * *
Piduwõerad	* * *

Mängukoht: Alfred Reimeri korteris
Näitejuht hra PAUL PINNA.

Waheaegadel keelpillide orkestri ettekanded
hra Otto Hermannini juhatusel.

— Hakatus kell 8 õhtu. —

Piletite hinnad (ühes heateg. maks): Esimesed kolm rida 1 rbl,
I plats 75 kop., II pl. 50 kop., III pl. 40 kop., IV pl. 30 kop. ja
gallerie 20 kop.

Piletite eelmük: hrade Kraemann ja Olbrei muusikariistade
kaupluses, Suurel Karja uul. Pidupäewal kella 6-st õhtu kassast.

Neljapäew 1. weebruaril „Punane Mantel“ teist korda.
Pühapäew 4. „Jäme särk“. C. Karlweiss'i rahwatükk 4 waatuses.
Neljapäew 8. „Kewade woolus“. A. J. Kossorotowi drama 4 waat.

- Pühapäev 11. weebruaril „Kewade woolus“ teist korda.
 Neljapäev 15. „Sabini naeste röövimine“. Franz ja Paul v. Schön
 thani naljamäng 4 waatuses.
 Pühapäev 18. weebr. Näitlejannade neu Netty Adleri ja proua Anna Markus
 benefiz. „Asra“. F. Filippi 3 waatusline drama.
 Neljapäev 22. weebr. „Talweuni“. Max Dreyeri 3 waatusline drama.
 Pühapäev 25. „Sabini naeste röövimine“ teist korda.
 Neljapäev 1. märtsil „Linnas“. S. Juschkewitschi 4 järguline drama.
 Pühapäev 4. „Näitlejate hrade Th. Altermanni ja A. Kuuskmanni be
 nefiz. „Põhjas“. Maksim Gorki 4 waatusline näitemäng.
 Neljapäev 8. märtsil „Põhjas“ teist korda.
 Pühapäev 11. „Suurlinna õhk“. Oskar Blumenthali ja Gustaw Kadel
 burgi 4 järguline naljamäng.
 Neljapäev 15. märtsil „Õnne nurk“. Hermann Sudermanni 3 waat. komödia.
 Pühapäev 18. „Põhjas“ kolmat korda.
 Neljapäev 22. „Suurlinna õhk“ teist korda.
 Pühapäev 25. „Cherlock Holmes“ kolmat korda.
 Pühapäev 1. aprillil „Põrgutee“. G. Kadelburgi 3 waatusline naljamäng.
 Pühapäev 8. „Abielu köidikud“ S. F. Saburowi 3 waatusline faro
 (naljamäng) II. „Komissari herra“. Ühejärguline pilt elust. Georges Cour
 teline. Peale näitemängu tants.

Eesti teatri alalised ja ajutised tegelased „Estonias“
 1906/07 hooajal:

Altermann, Theodor.	Markus, Jüri.
Adler, Liddy.	Mahling, Anni.
Adler, Netty.	Metsa, Wilhelm.
Anto, Heino.	Michelson, August.
Anto, Marie.	Nurm, Walter.
Adelbert, Alwine.	Olli, Liddy.
Brandt, Alma	Pinna, Paul.
Felix, Karl.	Põdran, Ida.
Johanson, Aleksander.	Promming, Sossa.
Koom, Eduard.	Puum, Lonny.
Koom, Johann	Saar, Christian.
Kroon, Noora.	Speer, Selma.
Kullerkupp, Otto.	Staude, Hans.
Kurnim, Eduard.	Walden, Lonny.
Kuuskmann, August.	Wanakamar, Hans.
Lehtpuu, Johann.	Weiner, Erich.
Leiner, Nelly.	Werk, Karl.
Lepa, Johann.	Woog, Joh.
Markus, Anna.	Wõsu, Netty.

Waheaegadel keelpillide orkestri ettekanded hra Otto Hermanni juhatusel.

Trükiwead.

Lehek. 4. ütleb Hamlet: Sest iga liialdus on näitemängu otstarbe wastane mille siht oli ja on, nagu hakatuses, nii ka nüüdki, loodusel, nõnda ütelda peeglit silmade ees hoida, woorusele tema õiget nägu, häibile ta tõsis kuju näidata.

Lehek. 8. Punkt 3. d) Täendus } Iseseiswa reana.
 4. c) }

Lehek 13, 8. rida ülewalt = See kõik mitte käik.
 Mitmel pool estee „ estet.

